

Michał Popowski

wychowawca internatu

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Jaworku

**Umiejętność rozpoznawania i rozwiązywania
problemów edukacyjnych, wychowawczych
lub innych, z uwzględnieniem specyfiki typu
i rodzaju szkoły.**

Wstęp

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Jaworku jest placówką resocjalizacyjno – rewalidacyjną, do której są kierowani wychowankowie niedostosowani społecznie, zagrożeni niedostosowaniem społecznym, zarówno z normą intelektualną jak i tacy, u których stwierdzono upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim.. Oznacza to, że każdy pracownik pedagogiczny w placówce na co dzień styka się z problemami natury wychowawczej czy też edukacyjnej. Są to najczęściej problemy związane z:

- negatywizmem szkolnym
- niewłaściwymi relacjami rówieśnikami
- utrudnionym kontaktem z bliskimi
- brakiem nawyków samoobsługowych
- chęcią wprowadzania zasad drugiego życia
- niepowrotami z przepustek lub urlopów
- próbami ucieczek z Ośrodka
- paleniem tytoniu wbrew regulaminowi

Jak widać istnieje wiele zagadnień wpływających destrukcyjnie na codzienną pracę wychowawcy w MOW. Zaistniałe problemy trzeba rozwiązywać na bieżąco i w najkrótszym możliwym czasie. Ważne jest też, aby główny kierunek rozwiązywania podobnych problemów był taki sam dla wszystkich wychowawców, nauczycieli, psychologów i pedagogów. Konsekwencja w działaniu i współpraca pracowników poprawia efektywność oddziaływań resocjalizacyjno – wychowawczych. Rozwiązaniu tych problemów służą opracowane dla każdego wychowanka Indywidualne Programy Edukacyjno Terapeutyczne, organizowane przez specjalistów zajęcia z elementami terapii, działania mające na celu podniesienie kwalifikacji zawodowych i umiejętności pracowników pedagogicznych.

Podstawowym celem mojej pracy jest wszechstronny rozwój wychowanków oraz wyposażenie ich w takie wiadomości i umiejętności, aby w miarę swoich możliwości mogli samodzielnie funkcjonować w życiu społecznym na równi z innymi.

Dokonałem analizy przypadku edukacyjnego wychowanka niedostosowanego społecznie oraz wychowanka z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim i zagrożonego niedostosowaniem społecznym. Wprowadzone propozycje rozwiązań, a także wdrożone oddziaływania i zastosowane środki zaradcze w mojej pracy dydaktyczno-wychowawczej przyniosły oczekiwane efekty.

Przypadek nr 1.

Wychowanek niedostosowany społecznie.

1. Identyfikacja problemu

Michał jest wychowankiem wykazującym cechy niedostosowania społecznego. Obserwowane jest znaczące nasilenie nieprawidłowości w rozwoju osobowości oraz funkcjonowaniu emocjonalno-motywacyjnym i społecznym. W związku z sytuacją prawną przebywa w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym w Jaworku decyzją sądu. Ma nadzór kuratora. Historia chłopca wskazuje na czynniki niekorzystnie oddziałujące na sferę emocjonalną i zachowanie. Nieletni wychowuje się w Domu Dziecka. Pochodzi z rodziny dysfunkcyjnej. Matka niewydolna wychowawczo, obecnie odsiaduje wyrok w Zakładzie Karnym, ojciec alkoholik. Chłopiec został umieszczony w Młodzieżowym Ośrodku Socjoterapii lecz nie realizował obowiązku szkolnego z powodu częstych ucieczek z tej placówki, odrzucał każdą oferowaną mu pomoc. Na terenie Donu Dziecka wymuszał pieniądze od innych podopiecznych, zażywał i rozprowadzał środki odurzające, znieważał opiekunów.

Michał ujawnia szerokie spektrum negatywnych uczuć, z którymi nie potrafi sobie radzić, łącznie z nieakceptowaniem swojej aktualnej sytuacji życiowej. Szuka akceptacji w grupie społecznej o negatywnym odniesieniu do norm społecznie akceptowanych. Odczuwa silny niepokój spowodowany silną deprywacją potrzeby bezpieczeństwa, brakiem stabilizacji, poczuciem chaosu i niemożności przewidywania przyszłości. W konsekwencji u Michała występuje nasilona postawa opozycyjno-buntownicza. Chłopiec nie jest zdolny do dokonania wglądu we własne zachowanie.

2. Geneza i dynamika zjawiska

W wyniku obserwacji wychowawcy oraz analizy orzeczenia i opinii o nieletnim, można go scharakteryzować jako chłopca nieprzystosowanego społecznie. Nieletni cechuje się wadliwym przystosowaniem do wymogów życia społecznego w obszarze życia rodzinnego, szkolnego oraz przejawianych zachowaniach antyspołecznych. Są one sygnałem wadliwej akceptacji społecznej jednostki i poważnego zagrożenia dla dalszego rozwoju ucznia.

Chłopca cechuje negatywizm szkolny, zaniedbuje obowiązki, na lekcje uuczęszcza niesystematycznie wyraźnie unika szkoły, nie lubi jej i nie przejawia zainteresowania przedmiotami nauczania. Nie przestrzega zarządzeń i przepisów szkolnych, wchodzi w konflikty z nauczycielami.

Z informacji uzyskanych od opiekunów Domu Dziecka wynika, że niechętnie spędza czas wolny w placówce, nie wykonuje swoich obowiązków. Nie tłumaczy się, dokąd i w jakim celu wychodzi z Domu Dziecka. Niesystematycznie spełnia polecenia. Z trudem zmienia swoje zachowanie wskutek prośby lub perswazji. Ma czasami kłótnie i zatargi z innymi podopiecznymi.

Jeśli chodzi o zachowania społeczne to łatwo nawiązuje znajomości, utrzymuje kontakty z osobami dorosłymi karanymi sądownie, z których to kontaktów bardzo jest zadowolony i chlubi się nimi. Dokonał już nie jednego przestępstwa. Pali papierosy, pił alkohol, zażywał środki psychoaktywne.

Michał jest niedostosowany społecznie. Jego rozwój społeczny pociągająca za sobą złe skutki dla niego samego i jego otoczenia. Swoim zachowaniem sprawia wiele kłopotów i trudności. Jego zachowania pozostają w jaskrawej sprzeczności z powszechnie uznawanymi normami i oczekiwaniami społecznymi.

3. Znaczenie problemu

Z punktu widzenia prawnego niedostosowanie społeczne jest określane mianem demoralizacji. Zgodnie z Ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich jako jej objawy uznaje się „łamanie zasad współżycia społecznego, popełnianie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierzędu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych”.

Uczeń, który reprezentuje zachowania dysfunkcyjne, to poważny i złożony problem. Nie tylko szkodzi swoim zachowaniem sobie, ale również pozostałym członkom społeczności szkolnej. Często podważa autorytet jej pracowników, zarówno merytorycznych, jak i administracyjnych. Zachowuje się w stosunku do nich przemocowo i prowokacyjnie. Niejednokrotnie staje się nieformalnym liderem grupy rówieśniczej. Poprzez swój naganny przykład zachęca coraz większe grono kolegów do zachowań ryzykownych, pogłębiając w ten sposób stopień ich demoralizacji.

Michał reprezentuje zachowania buntowniczo-oportunistyczne oraz prowokacyjne. Często jest nadpobudliwy, nie podporządkuje się normom i zasadom obowiązującym w szkole. Do jego problemów przyczyniała się nieuzasadniona absencja szkolna. Wagary powodowały nasilające się zaległości edukacyjne. Były one również okazją do popełniania czynów zabronionych i karalnych. Wychowanek, często eksperymentował ze środkami psychoaktywnymi, pił alkohol, palił papierosy, na które pieniądze zdobywał w sposób nielegalny poprzez kradzieże, wymuszenia.

Dalszy rozwój niedostosowania społecznego Michała może przyczynić się do pogłębienia jego niewłaściwych, ryzykownych, czy nawet przestępczych zachowań.

4. Prognoza

- **Prognoza negatywna**

Dalszy rozwój nieprzystosowania społecznego, wadliwe funkcjonowanie w rolach życiowych i zawodowych, łamanie prawa – zachowania przestępcze.

- **Prognoza pozytywna**

Ograniczenie zachowań ryzykownych przejawianych przez wychowanka, ponowny proces socjalizacji, odpowiedzialne realizowanie ról życiowych, internalizacja norm i wartości społecznie akceptowanych, umiejętność przewidywania konsekwencji własnego postępowania.

5. Propozycje rozwiązań

Współczesna szkoła boryka się z wieloma problemami. Jednym z nich jest uczeń trudny wychowawczo, niedostosowany społecznie. Obowiązkiem wynikającym z przepisów prawnych każdego pracownika szkoły, jest udzielenie uczniowi natychmiastowej pomocy. Powinna ona polegać na podejmowanych działaniach pomocowych i ustalenie dla podopiecznego zajęć, które pozwolą mu zaniechać dysfunkcyjnych zachowań. W przypadku chłopca optymalne było zastosowanie następujących rozwiązań:

- Rozmowy wychowawcze
- Indywidualne zajęcia z psychologiem i pedagogiem
- Uczestnictwo w grupowych zajęciach socjoterapeutycznych
- Współpraca z rodzicami
- Udział w wolontariacie

6. Wdrożenie działań

Adekwatnie do postawionej diagnozy i pozytywnej prognozy w stosunku do wychowanka podjęto następujące działania:

- Częste indywidualne rozmowy wychowawcze ukierunkowane na ukazywanie właściwych wzorców zachowania, eliminowanie negatywizmu szkolnego, wskazywanie właściwego wyboru drogi życiowej i propagowanie zdrowego stylu życia.
- Spotkania z pedagogiem i psychologiem, których celem było kształtowanie umiejętności empatii, dokonanie analizy sytuacji z przeszłości, doskonalenie umiejętności związanych z rozwojem osobistym i oceną zachowania, edukacja emocjonalna.
- Wychowanek uczestniczył w socjoterapii, która głównie polega na realizacji celów terapeutycznych i ma za zadanie korektę sposobów myślenia i postrzegania rzeczywistości, ale także kształtowanie podstawowych umiejętności psychospołecznych.
- współpraca z opiekunami Domu Dziecka w celu spójności oddziaływań wychowawczych zarówno w placówce jak i podczas udzielanych przepustek.
- Włączenie wychowanka w działalność Stowarzyszenia Pomocy Osobom Niepełnosprawnym Jawor poprzez czynności związane z wolontariatem, pomoc osobom niepełnosprawnym, zbiórki żywności.

7. Efekty oddziaływań

W wyniku podjętych działań uzyskano następujące efekty:

- Zaszły istotne zmiany w zachowaniu chłopca – zmiany te polegają na znacznej poprawie wglądu w siebie, lepszej samoświadomości, konstruktywnym wyrażaniu emocji
- Zadowolające kontakty wychowanka z rówieśnikami – poprawa umiejętności komunikowania się z innymi
- Zwiększenie umiejętności interpersonalnych, np. słuchanie, podejmowanie decyzji, rozwiązywanie problemów
- Częściej używa zwrotów grzecznościowych
- Realizowanie obowiązku szkolnego w Branżowej Szkole w MOW w Jaworku

Przypadek nr 2.

Wychowanek z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim i zagrożony niedostosowaniem społecznym

1. Identyfikacja problemu

Jarek wykazuje szereg nieprawidłowości w funkcjonowaniu emocjonalno-motywacyjnym i społecznym, a także ograniczenia poznawcze (niepełnosprawność intelektualna w stopniu lekkim). Wymaga specjalnej organizacji nauki i metod pracy, a także dostosowania wymagań edukacyjnych do jego indywidualnych potrzeb edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych. Nieletni wychowywał się w rodzinie dysfunkcyjnej, matka choć zainteresowana losem syna, była zupełnie niewydolna wychowawczo, tolerowała łamanie prawa, oraz zachowania ryzykowne związane z piciem alkoholu. Środowisko rodzinne i jego otoczenie nie dostarczało mu powszechnie akceptowanych wzorców społecznego funkcjonowania. Ojciec zmarł w trakcie pobytu chłopca w MOW. Wcześniej też nie uczestniczył w procesie wychowania, miał własne gospodarstwo rolne które sprzedał, a pozyskane środki finansowe w całości przeznaczył na alkohol. Matka z sześciorgiem dzieci, praktycznie nie mają gdzie mieszkać. Lokal, który zajmują formalnie nie jest ich własnością. Źródłem utrzymania rodziny są pieniądze pochodzące z doraźnych zasiłków z opieki społecznej.

Wychowanka cechuje obniżona kontrola emocji, drażliwość, impulsywność, infantylność. Jest bezkrytyczny do własnych zachowań - brak przewidywania konsekwencji swego postępowania, przejawia zaburzenia w zakresie interakcji społecznych, komunikacji rówieśniczej, jest wulgarny, zachowuje się agresywnie. Unika wysiłku intelektualnego, posiada poważne zaległości edukacyjne. Ze względu na sytuację rodziną i przebieg edukacji wychowanka Zespół Orzekający Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej uznał, iż najkorzystniejsze warunki realizacji kształcenia specjalnego uczeń uzyska w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym. Zwiększona opieka pedagogiczna, wychowawcza i terapeutyczna zapewni mu korzystną sytuację dydaktyczną i jednocześnie umożliwi stymulację rozwoju społeczno-emocjonalnego.

2. Geneza i dynamika zjawiska

W wyniku obserwacji wychowawcy oraz analizy orzeczenia i opinii o nieletnim, można go scharakteryzować jako chłopca o bardzo niskim wyniku rozumienia sytuacji interpersonalnych. W domu był nieposłuszny wobec matki. W szkole agresywny i wulgarny wobec nauczycieli, wychowawców i rówieśników. Cechują go brak pewności siebie oraz trudności w skupieniu uwagi, w zakresie jej trwałości, reakcje emocjonalne niewspółmierne do bodźca i selektywności spostrzegawczość poniżej przeciętnej, nieharmonijnie rozwinięte są zdolności analityczno-syntetyczne oraz koordynacja wzrokowo-ruchowa.

Wychowanek na początku swojego pobytu w Ośrodku przyjął postawę obronną i asekuracyjną, nie szukał sytuacji konfliktowych, jego zachowanie można było określić jako poprawne. Nie trwało to jednak długo, po kilku miesiącach zaczęły pojawiać się u nieletniego zachowania agresywne zarówno o charakterze werbalnym jak i fizycznym. Na lekcje przychodził nieprzygotowany, nie odrabiał prac domowych, nie reagował na polecenia nauczycieli, nie pracował nad powierzonymi zadaniami, często uniemożliwiał prowadzenie lekcji, zaniedbywał obowiązki szkolne, często nawet nie wyjmował zeszytów. Nie ma sprecyzowanych zainteresowań. Motywacja do wykonywania pracy wzrasta u niego w chwili osiągnięcia choćby najmniejszego sukcesu – niepowodzenia i porażki szybko go demotywują. Jest w stanie wykonać proste czynności porządkowe. Ma ubogi zasób słownictwa, używa wulgaryzmów. Jest impulsywny i agresywny. Łatwo ulega wpływom. Posiada bardzo niskie kompetencje społeczne.

3. Znaczenie problemu

Celem indywidualizacji procesu edukacji jest uzyskanie w jej wyniku maksimum możliwości każdego dziecka, niezależnie od pełnionej w dorosłym życiu funkcji. W przeciwnym wypadku możliwości ucznia, zarówno szczególnie uzdolnionego, jak i tego dysfunkcyjnego, zostają zaprzepaszczone, a uczniowie niejednokrotnie ulegają wykluczeniu społecznemu. Dostosowanie metod, form i wymagań do potrzeb ucznia wynika z prawa, ale równocześnie z głównego zadania, jakim jest skuteczna edukacja każdego dziecka, również tego o specjalnych potrzebach edukacyjnych. I choć często uczeń taki napotyka na trudności podczas zdawania egzaminów, które w niewielkim stopniu są dostosowane do jego potrzeb, to i tak indywidualizacja procesu nauczania pozwala na podniesienie wyników jego kształcenia. Wpływ na to ma podniesienie samooceny, pewność siebie w rozwiązywaniu powierzonych zadań oraz umożliwienie stopniowego, choć może dłuższego i bardziej mozolnego procesu osiągnięcia sukcesu.

Nie zawsze też zachowania niezgodne z przyjętymi standardami są u wychowanków wynikiem zwykłej niesubordynacji czy chuligaństwa. Bywa, że agresja wobec otoczenia i własnej osoby rodzi się z głębokich stanów depresyjnych czy lękowych, a te wynikają z sytuacji rodzinnej i problemów neuropsychiatrycznych. Destrukcyjne wzorce rodzinne i traumatyczne zdarzenia we wczesnym dzieciństwie niekorzystnie wpływają na dalsze życie młodych ludzi. Aspekty świadczące o dysfunkcji i niestabilności rodziny Jarka to brak opieki ze strony rodziców, przyzwolenie na alkohol, powielane wzorce patologicznych zachowań. Wielce prawdopodobne jest, że czynniki te miały znaczący wpływ na jego zachowanie.

4. Prognoza

- **Prognoza negatywna**

Niezaradność życiowa, brak rozumienia sytuacji społecznych, brak realizacji obowiązku szkolnego, dalszy rozwój nieprzystosowania społecznego, wadliwe funkcjonowanie w rolach życiowych i zawodowych, łamanie prawa – zachowania przestępcze.

- **Prognoza pozytywna**

Kontynuowanie nauki, zdobycie zawodu i podjęcie pracy zarobkowej, ograniczenie zachowań ryzykownych przejawianych przez wychowanka, ponowny proces socjalizacji, namycie umiejętności interpersonalnych, wdrożenie do wykonywania powierzonych zadań oraz umiejętności przewidywania konsekwencji własnych zachowań.

5. Propozycje rozwiązań

Jednym z podstawowych zadań realizowanych wobec ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych, do których zobligowani są nauczyciele, jest dostosowanie wymagań, metod oraz form pracy do możliwości dziecka. W praktyce oznacza to zastosowanie takich sposobów nauczania i egzekwowania wiedzy, które pozwalają na indywidualne przyswojenie przez ucznia wiedzy zawartej w podstawie programowej. Dostosowanie wymagań nie oznacza ich zaniżenia, a jedynie zastosowanie takich metod, by uczeń mógł wykazać się nabyciem wiedzy i umiejętności koniecznych do sprostania wymaganiom kolejnego etapu edukacyjnego. W przypadku chłopca optymalne było zastosowanie następujących rozwiązań:

- Specjalna organizacja nauki i metod pracy, dostosowanie wymagań szkolnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych ucznia
- Uczestnictwo w zajęciach rewalidacyjnych
- Rozmowy wychowawcze
- Indywidualne zajęcia z psychologiem i pedagogiem
- Uczestnictwo w grupowych zajęciach socjoterapeutycznych
- Współpraca z matką
- Udział w wolontariacie

6. Wdrożenie działań

Adekwatnie do postawionej diagnozy i pozytywnej prognozy w stosunku do wychowanka podjęto następujące działania:

- Zastosowanie specjalnej organizacji nauki i metod pracy, dostosowanie wymagań szkolnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych ucznia, poprzez:
 - opracowanie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego
 - minimalizowanie skutków wynikających z zagrożenia niedostosowaniem społecznym
 - terapię pedagogiczną, pomoc w strukturyzacji bieżącego materiału i nadrobieniu zaległości programowych, wzmacnianie motywacji do nauki
 - indywidualizowanie organizacji zajęć, dostosowanie odpowiednio metod, form i tempa pracy, warunków, m.in.

- uwzględnianie trudności ucznia w zapoznaniu się i opanowaniu nowego materiału
 - wydłużanie czasu na samodzielną pracę, także na sprawdzianach, egzekwowanie wiedzy partiami, częściej poprzez wypowiedzi ustne lub w formie testowej
 - ukierunkowanie uwagi i działań chłopca w czasie zajęć, monitorowanie jego pracy, sprawdzanie czy prawidłowo zrozumiał czytane teksty i polecenia, w razie potrzeby dokładne ich wyjaśnianie
 - wspieranie ucznia w doświadczaniu sukcesów i w rozwoju adekwatnej samooceny, opartej o cechy i zachowania obiektywnie pozytywne
- Wychowanek uczestniczył w zajęciach rewalidacyjnych, których celem było usprawnianie funkcji poznawczych, wyrównanie deficytów, nadrabianie zaległości w nauce.
 - Spotkania z pedagogiem i psychologiem, których celem było kształtowanie umiejętności empatii, dokonanie analizy sytuacji z przeszłości, doskonalenie umiejętności związanych z rozwojem osobistym i oceną zachowania, edukacja emocjonalna, pogłębianie zainteresowań poznawczych, uczenie technik konstruktywnego reagowania w sytuacjach trudnych.
 - Prowadzenie indywidualnych rozmów wychowawczych ukierunkowanych na ukazywanie właściwych wzorców zachowania, eliminowanie negatywizmu szkolnego, wskazywanie właściwego wyboru drogi życiowej.
 - Wychowanek uczestniczył w socjoterapii, która głównie polega na realizacji celów terapeutycznych i ma za zadanie korektę sposobów myślenia i postrzegania rzeczywistości, ale także kształtowanie podstawowych umiejętności psychospołecznych.
 - Włączenie wychowanka w działalność Stowarzyszenia pomocy osobom niepełnosprawnym Jawor poprzez czynności związane z wolontariatem, pomoc osobom niepełnosprawnym, zbiórki żywności.
 - Udział w zajęciach pozalekcyjnych.
 - Współpraca z matką w celu spójności oddziaływań wychowawczych zarówno w placówce jak i podczas udzielanych przepustek.

7. Efekty oddziaływań

W wyniku podjętych działań uzyskano następujące efekty:

- Chłopiec uczestniczy w zajęciach dodatkowych organizowanych w szkole, mających charakter dydaktyczno-wyrównawczy i terapeutyczny (socjoterapeutyczny)
- Zaszły zmiany w zachowaniu Jarka, polegające na poprawie wglądu w siebie, lepszej samoświadomości,
- Chłopiec doświadcza, że jest w stanie odnieść sukces i zrealizować powierzone jemu zadanie (udział w zajęciach technicznych, zajęciach ogrodniczych)
- Zwiększenie umiejętności interpersonalnych, np. nie przerywanie wypowiedzi innych osób, współpraca z wychowawcami i kadrami Ośrodka
- Zaangażowanie się Jarka w życie pozalekcyjne – nauka konstruktywnego spędzania czasu wolnego (wędkarstwo)
- Wychowanek deklaruje podjęcie pracy zarobkowej po ukończeniu 18 roku życia i wyjściu z MOW.

Dużą satysfakcję przynosi mi niesienie pomocy nieletnim w sytuacjach trudnych. Im trudniejszy problem pozytywnie rozwiązany tym większa satysfakcja, i większa motywacja do dalszego działania. Bardzo budującym zjawiskiem pod tym względem są częste sygnały od naszych byłych wychowanków w postaci rozmów telefonicznych, w których z zadowoleniem opowiadają o swoim poukładanym życiu i rodzinach ciesząc się wolnością.